

У центрі часу: «Прибуття» Дені Вільньова

ЮЛІЯ КАРПИЦЬКА

12 ГРУДНЯ 2018

Науково-фантастичні, ба більше, ксенофантастичні сюжети лежать біля самих витоків кінематографа. Ще 1902 року Жорж Мельєс – батько ігрового кіно – зняв перший науково-фантастичний фільм «Подорож на Місяць». Інтерес до цього жанру можна зрозуміти: він ніби створений для екрану й відкриває необмежений простір для творчості всієї знімальної групи.

Фото: IMDb

Фільм «Прибуття» за романом Теда Чана «Історія твого життя», безумовно, має всі риси наукової фантастики. Тут є прибульці, є герой із надзвичайними здібностями, є навіть своєрідні подорожі в часі. Але це лише поверхня. На додачу до фантастичного сюжету глядач отримує букет цікавих соціальних і філософських проблем. Новаторством «Прибуття» перевершує зняті незадовго до нього «Інтерстеллар» і «Марсіанина», а за глибину й ідейне наповнення дехто навіть порівнює його з «Солярісом» Андрія Тарковського.

Це фільм, про який складно говорити без спойлерів. Проте це також рідкісний випадок, коли знання сюжету не тільки не псує перегляду, а й допомагає цілісніше сприймати сенс того, що відбувається на екрані, уже з перших кадрів. Тому, думаю, варто згадати основні пункти сюжету.

У різних точках Землі, зокрема в Сполучених Штатах, виявлено дванадцять позаземних об'єктів. Уряди країн, де приземлилися ці об'єкти, збирають спеціалістів, щоб налагодити контакт із прибульцями. Американські спецслужби залучають талановиту лінгвістку доктора Луїз Бенкс як перекладачку. Поступово їй та її колезі-астрофізику вдається налагодити контакт із двома прибульцями-гептаподами (з грецької – «семиногі»), яких вони лагідно назвали Ебботтом і Костелло – на честь комедійного дуету.

Заглиблюючись у розшифрування символів, якими спілкуються з людьми гептаподи, Луїз починає бачити реалістичні видіння – себе й маленьку дівчинку. Згодом стає зрозуміло, що це фрагменти майбутнього, а дівчинка – її ще не народжена дочка. Річ у тім, що гептаподи сприймають час не лінійно, а наче в калейдоскопі: вони одночасно переживають усі моменти історії, тому майбутнє чи минуле для них така сама реальність, як і теперішнє. Ебботт і Костелло наділяють такою здібністю й Луїз; вони пояснюють, що завдяки цьому дару їй вдасться примирити людство – і так і трапляється.

Життя Луїз відкривається глядачам через розкидані в часі видіння. Вона бачить, як її дочка приходить на світ – і як помирає від невиліковної хвороби; бачить, як розлучається з чоловіком – і переживає моменти близькості. Розуміючи, що майбутній чоловік покине її, а дитина помре, Луїз не відмовляється від такого майбутнього, а обирає його свідомо.

Особливість екранізації літературних творів – у вибірковості, бо події, описані у книжці, доводиться обмежувати екранним часом. Але саме ця вибірковість допомагає краще зрозуміти задум режисера. «Історія твого життя» – не дуже великий текст, а проте знімальна група вносила зміни до сюжету. Що ж підкреслює в цій історії режисер Дені Вільньов?

Один із найяскравіших мотивів – це гіпотеза Сепіра-Ворфа (гіпотеза лінгвістичної відносності),

у якій ідеться про те, що рідна мова людини визначає її спосіб мислення. Проста її ілюстрація – дослідження того, як сприймають кольори в різних культурах: люди, у чий мові є більше назв відтінків, відповідно краще розрізняють їх на спектрі, ніж ті, які не мають окремих слів для того чи іншого відтінку. Носій української краще відрізнити синій від блакитного, ніж носії мов, де є тільки темно-синій і світло-синій. Гіпотеза ідеальна для використання в науковій фантастиці: треба тільки дозволити фантазії піти трохи далі, і ми отримаємо мову, яка дозволить носієві бачити майбутнє.

Луїз, перед якою відкрилася перспектива всього її життя, побачивши там особисту трагедію та страждання, не відмовляється від цього й не намагається змінити майбутнє. Вона обирає жити свідомо, відчуваючи повноту кожної миті.

У фільмі мові приділено левову частку уваги. Головний візуальний ефект – це, як не дивно, не самі прибульці, а символи, якими вони спілкуються. Для стрічки було створено сто логограм, і навіть такий невеликий обсяг потребував неабияких зусиль: адже потрібне було щось справді неземне, не схоже на жодну відому мову, водночас здатне передати концепт часопросторового мислення гептаподів. Результат схожий і на дзенський каліграфічний символ Енсо, і на уробороса, і на плями від кави, якими надихнулися дизайнери фільму. Усі символи складаються з дванадцяти частин, кожна з яких містить набір понять. Тут можна помітити й числову символіку: адже прибуло саме дванадцять кораблів, кожен із яких – частинка цілого, одна дванадцята.

В одному з епізодів Луїз каже дочці, що її ім'я – Анна – це паліндром, тобто слово, яке читається однаково з обох кінців. Щось схоже властиве мові гептаподів: її носій у кожному мить життя наче стоїть у центрі кола й бачить усі точки на його обводі – усю історію світу – однаково добре. Отже, для нього немає ні початку, ні кінця, минулого він не пригадує і майбутнього не бачить – а безпосередньо переживає їх.

Звісно, «Прибуття» розмірковує про соціальні проблеми. Уся мета кораблів, що приземлились у різних країнах, полягала в тому, щоби змусити людей співпрацювати, спілкуватися, ділитися інформацією. Та крім зовнішніх, суспільних проблем, фільм тонко показує і внутрішні конфлікти людини. Ідеться насамперед про страх. Когось він паралізує, когось змушує тікати, когось

спонукає до радикальних дій, але майже завжди вводить в оману. Усі герої фільму, які діяли під впливом інстинктивної ксенофобії, створювали найбільше проблем і заворушень. Що й казати, стрічка не в найкращому світлі показує людську расу. Так, інстинкт самозбереження важливий, та чи мусить він визначати наше життя? Невже людство приречене мислити категоріями «ворог–друг» і «війна–мир»? Можливо, це найважливіше запитання, яке ставить ця історія – і навіть частково відповідає на нього образом Луїз Бенкс. Цікаво спостерігати, як у цій молодій, тендітній жінці любов до справи перемагає страх, допомагаючи здолати внутрішні бар'єри, як професійний інтерес робить її сильнішою та здатною на те, чого бояться інші.

Ще один важливий елемент «Прибуття» – це час. Сюжет побудований за принципом часової петлі: ми аж до кінця не знаємо, де початок, де кінець, які події вже відбулися, а які ще ні. Така композиція не випадкова, вона дозволяє глядачеві бодай підійти до відчуття нелінійності. Та, мабуть, найцікавіший тут аспект очікування. Луїз, перед якою відкрилася перспектива всього її життя, побачивши там особисту трагедію та страждання, не відмовляється від цього й не намагається змінити майбутнє. Вона обирає жити свідомо, відчуваючи повноту кожної миті. У цьому також проявляється велика мужність героїні, ще яскравіша, коли протиставлена поглядам чоловіка, який волів би не допустити народження дочки, аби не страждати, коли вона помре. Помітно, що в фільмі таку неспроможність прийняти майбутнє розцінено як егоїзм; тимчасом покору гептаподів тому, що мусить статися, подано як чесноту й мудрість.

Коли після проповіді апостола Павла про друге Пришестя Христа деякі солуняни вирішили, що кінець світу вже близько та перестали працювати, з дня на день чекаючи апокаліпсису, Павло написав їм: «Та проте чуємо, що деякі у вас живуть у ледарстві й не роблять нічого, тільки байдикують. Таким то наказуємо і велимо Господом нашим Ісусом Христом спокійно працювати і споживати хліб, що самі заробили» (2 Сол 3, 11-12). Ідеї «Прибуття» суголосні з позицією Павла, адже саме такий тип очікування пропонує фільм: жити далі, працювати, любити і, знаючи фінал, не намагатися ані наблизити, ані уникнути його. Щоби зрозуміти цю думку, не обов'язково вчити гептаподську мову. Адже приблизно так само християни переживають літургійний рік. В Адвент ми чекаємо народження Ісуса Христа, хоча пам'ятаємо, що за кілька місяців будемо переживати Його Страсті та Смерть. Але очікування завжди радісне, бо знаємо, що після Страстей буде Воскресіння. І цей цикл чекання повторюється щороку.